

200018721

Bedrijven met een dubbel doel: kansen voor doorzetters!

Dit artikel doet verslag van een onderzoek waaruit blijkt dat er nog niet veel sociale firma's en andere bijzondere bedrijven in Nederland zijn. Ondernemen met doelgroepen is moeilijk, er zijn allerlei belemmeringen. Het onderzoek wijst echter uit dat het wel mogelijk is. Er zijn voorbeelden van ondernemers die een niche in de markt hebben gevonden en met arbeidsgehandicapte werknemers succesvol ondernemen. Bovendien zijn er

Sociale firma's en andere bedrijven die werk creëren voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt zijn bedrijven met een dubbele doelstelling – economisch én sociaal. Deze bedrijven bewijzen de samenleving een dienst. De meeste mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt willen namelijk graag werken en kunnen dat onder de juiste omstandigheden ook. Die omstandigheden kan een SW-bedrijf creëren, maar niet altijd is zo'n beschutte werkplek nodig of wenselijk. Gewone werkgevers hebben vaak vooroordelen en zijn meestal alleen bereid om iets extra's te doen voor de werknemers die ze al in dienst hebben en die ze goed kennen. De huidige economische ontwikkelingen dragen ook niet bij aan de kansen op werk voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Sociale firma's en vergelijkbare bedrijven voorzien daarom in een behoefte. En die behoefte zal toenemen omdat het arbeidsmarktbeleid van de overheid zich richt op het zoveel mogelijk plaatsen van SW-geïndiceerden op een reguliere werkplek.

ontwikkelingen die nieuwe kansen bieden. Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van Stichting Instituut GAK en richtte zich op de vraag hoeveel sociale firma's (al dan niet in wording) er globaal zijn in Nederland, de belemmeringen die deze bedrijven ondervinden bij het bereiken van hun sociale en economische doelstellingen en realistische oplossingen voor deze belemmeringen. Om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden, is een inventarisatie verricht en zijn interviews afgenomen bij vijftien sociale firma's en vergelijkbare bijzondere bedrijven met een dubbel doel.

Achtergrond Het concept van de sociale firma is oorspronkelijk afkomstig uit Italië, en ook in andere Europese landen zoals Duitsland, Polen en Schotland is veel werk gemaakt van de oprichting van sociale firma's. In Nederland blijkt het echter niet gemakkelijk te zijn om sociale firma's van de grond te krijgen. Voorzover bekend, zijn sociale firma's in alle landen in belangrijke mate afhankelijk van subsidies. Ondernemen met werknemers die een afstand tot de arbeidsmarkt hebben, is dan ook niet eenvoudig. Dat geldt vooral voor het ondernemen met psychisch gehandicapten omdat er dan meer rekening gehouden moet worden met een onvoorspelbare arbeidsinzet en kans op terugval.

Aantallen sociale firma's We zijn voor het onderzoek op zoek gegaan naar bedrijven die doelbewust ondernemen met mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt en die ernaar streven iedereen een marktconform salaris te bieden. Als tussenstap maken deze bedrijven soms gebruik van gesubsidieerde banen of van werk met behoud van uitkering.

Uit het onderzoek blijkt dat het begrip sociale firma in Nederland slechts in beperkte kring bekendheid geniet. Vooral sociale ondernemingen in de zorg, fondsen en adviesbureaus voor alternatieve bedrijven zijn bekend met het fenomeen. Het is daarom lastig om goed zicht te krijgen op de sociale firma's in Nederland. Er zijn bijvoorbeeld overeenkomsten met diverse bedrijfsmatige projecten die worden gestart vanuit de zorg- en de welzijnssector. Voorzover bij ons bekend, gaat het hierbij echter meestal om werkprojecten (geen loon, vrijwel geen productieplicht) of om sociale ondernemingen (geen loon, wel productieplicht). De initiatiefnemers hebben soms de intentie om uit te groeien tot een sociale firma of een regulier bedrijf, maar ze zijn het vaak nog (lang) niet.

Met onze zoektocht hebben we uiteindelijk 24 bedrijven gevonden. Het betreft vooral sociale ondernemingen die aangeven een regulier bedrijf te willen worden (sociale firma's in wording) en reguliere bedrijven met veel arbeidsgehandicapte werknemers. De belangrijkste overeenkomst tussen deze bedrijven is dat zij zich inspannen om aan mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt werk te bieden in een zo regulier mogelijke omgeving. Dit maakt dat het allemaal bedrijven zijn met een

dubbel doel. Sommige bedrijven stellen zich daarnaast nóg een doel: de ontwikkeling van werknemers en zo mogelijk doorstroom naar het reguliere bedrijfsleven.

In 2002 werkten er in aannemersbedrijf De Onderste Steen achttien mensen. Driekwart van de werknemers in loondienst zat daarvoor in de WAO, de helft met psychische klachten. De Onderste Steen maakte veel extra kosten als gevolg van het werken met de doelgroep, onder meer door tegenvallende arbeidsproductiviteit en hoog verzuim. Mede hierdoor werd De Onderste Steen per 1 januari 2004 weer een AWBZ-activiteit waar mensen met behoud van uitkering werken.

Ontwikkelingen Verschillende ontwikkelingen zijn van invloed op de kansen voor sociale firma's en vergelijkbare bedrijven.

De hype over sociale firma's in de zorg is voorbij. In Nederland werd het concept van de sociale firma vooral omarmd door de geestelijke gezondheidszorg. Veel initiatieven uit de begintijd bestaan echter niet meer of zijn nooit verder gekomen dan de status van een beschut werkproject of een sociale onderneming. De belangrijkste reden is gelegen in het ontbreken van goed ondernemerschap en de moeilijkheid een zorgcultuur om te buigen tot een werkcultuur. GGZ-instellingen hebben verder vaak onvoldoende ruimte om de benodigde investeringen te doen voor sociale firma's. In april 2003 is bovendien de AWBZ gewijzigd

In bierbrouwerij De Prael werken ongeveer 34 mensen. Er worden vijf soorten bier gebrouwen die genoemd zijn naar vertolkers van het Nederlandse levenslied. De bedrijfsleiding is in handen van twee ex-verpleegkundigen uit een GGZ-instelling. Het personeel bestaat uit langdurig werklozen, arbeidsgehandicapten en mensen uit de geestelijke gezondheidszorg. De meesten werken nog met behoud van uitkering.

Uit het onderzoek blijkt dat bij veel bedrijven doelen door elkaar lopen

en kunnen er geen bedrijfsmatige activiteiten meer gefinancierd worden vanuit de zorg.

De sociale werkvoorziening is niet vaak een optie bij de initiatiefnemers van sociale firma's en vergelijkbare bedrijven en bij veel van hun werknemers. Mogelijk gaat dit nu ook veranderen. De SW-infrastructuur dient namelijk beter benut te worden. De Raad voor Werk en Inkomen heeft hierover in 2003 een advies uitgebracht. De sociale werkvoorziening staat voor de opdracht om meer doelgroepen in huis te halen én om meer gebruik te maken van de begeleidwerkenformule, van groepsdetachering met begeleiding vanuit het SW-bedrijf of van individuele detachering. Voor sociale firma's en andere bijzondere bedrijven en voor de doelgroepen die ze in dienst nemen, betekent deze ontwikkeling dat ze meer gebruik kunnen gaan maken van de WSW-regeling. Een andere ontwikkeling met gevolgen voor de gesubsidieerde arbeid is dat in 2004 de Wet werk en bijstand wordt ingevoerd. De regelingen voor ID-banen en WTW zijn opgeheven en gemeenten mogen zelf bepalen of en hoe zij gesubsidieerde arbeid als arbeidsmarkt-instrument gebruiken. Het beleid zal meer gericht zijn op doorstroom naar regulier werk en, afhankelijk van de ontwikkeling van de werknemer, op het afbouwen van de subsidie. Sociale firma's en andere bedrijven kunnen hierdoor minder rekenen op vaste inkomsten vanuit de gesubsidieerde arbeid.

Fondsen ondersteunen vaker bedrijven met een dubbel doel. Er zijn verschillende fondsen waar sociale firma's en vergelijkbare bedrijven een aanvraag

kunnen indienen voor ondersteuning en financiering, zoals Startfoundation, VSB-fonds, Stichting Doen en Rabobank Foundation. De laatste jaren heeft er in de werkwijze van deze fondsen een omslag plaatsgevonden. Aan de ene kant zijn de fondsen zich meer gaan richten op projecten met als doel arbeidsparticipatie van kwetsbare groepen. Aan de andere kant financieren de fondsen minder vrijblijvend projecten en bedrijfsmatige initiatieven. Aanvragen worden kritischer en zakelijker beoordeeld en sommige fondsen willen ook meer daadwerkelijke hulp bieden.

Bij koeriersbedrijf Valid Express werken voornamelijk (ex-)WAO'ers met een fysieke arbeidshandicap of een chronische ziekte. De oprichtster van het bedrijf wilde aanvankelijk een arbeidsplaats creëren voor haar gehandicapte broer. Ondanks dat het UWV niet wilde meebetalen, heeft ze er in drie jaar tijd een goedlopende koeriersdienst van gemaakt. Er werken nu ongeveer 23 mensen in loondienst en daarnaast maakt het bedrijf gebruik van twintig freelancers. Valid Express is een rendabel bedrijf en inmiddels is een tweede vestiging geopend.

Belemmeringen Sociale firma's (in wording) en andere bedrijven met een dubbel doel ervaren belemmeringen bij de start, de toeleiding van personeel, het management- en personeelsbeleid en de bedrijfsvoering. Hierna gaan we in op de belangrijkste belemmeringen die uit de interviews met ondernemers naar voren kwamen.

Wet- en regelgeving. Er zijn nog veel knelpunten in de wet- en regelgeving en in de uitvoering ervan. Sociale firma's en bedrijven met een dubbel doel hebben meer last van deze knelpunten dan 'gewone bedrijven' omdat ze meer werknemers in dienst hebben op wie de regelingen van toepassing zijn. Een belangrijke knelpunt is bijvoorbeeld dat REA-subsidies met name voor mensen met een psychische handicap niet altijd voldoende zijn. Verder kost de het de bedrijven veel tijd en energie om de subsidies daadwerkelijk te verkrijgen, moet een uitkeringsgerechtigde (AWBZ, WAO) risico's nemen als hij gaat werken (bij uitval valt hij veelal terug op bijstand), hebben reïntegratiebedrijven (snelle plaatsing) en bedrijven (duurzame arbeidsinpassing) tegenstrijdige belangen en is er een gebrek aan flexibiliteit en maatwerk bij instanties waarmee ondernemers te maken hebben (UWV, reïntegratiebedrijven, sociale diensten, soms ook SW-bedrijven).

Starten van een bijzonder bedrijf. Uit het onderzoek komt naar voren dat veel ondernemers bij de start van een sociale firma of een vergelijkbaar bedrijf problemen hebben met het verkrijgen van financiering en/of een krediet. Banken en andere instanties waar starters van reguliere bedrijven terecht kunnen voor financiering en advies geven geen gehoor of raden het starten van een bijzonder bedrijf zelfs af. Ook als het gaat om uitbreiding van een goedlopend bedrijf vinden de ondernemers geen gehoor bij de gangbare instanties. De meeste ondernemers waren bij de start van het bedrijf niet of onvoldoende bekend met het circuit van alternatieve advisering en de financieringsmogelijkheden via fond-

sen. De reguliere banken en instanties zijn hier ook niet van op de hoogte of verwijzen er niet naar door. De ondernemers hebben daarom behoefte aan een alternatieve kredietverlener en aan een informatiepunt waar zij terecht kunnen met al hun vragen.

Management en personeelsbeleid. Ondernemen met doelgroepen impliceert dat het bedrijf een dubbel doel heeft: economisch én sociaal. Een dubbel doel compliceert echter het management en het personeelsbeleid. Uit het onderzoek blijkt dat veel ondernemers hiermee worstelen. Het leidinggeven kost hen veel tijd en sommigen hebben er daarom voor gekozen de taken op te splitsen (bedrijfsvoering versus leidinggeven). Het is opvallend dat de meeste ondernemers bij problemen de eigen aanpak maar weinig als oorzaak noemen, terwijl ze in de meeste gevallen toch niet zijn opgeleid voor het leidinggeven aan een bedrijf met een dubbel doel. Tevens is het opvallend dat de vraag naar de juiste samenstelling van het personeelsbestand de meeste ondernemers niet bezighoudt, terwijl deskundigen aangeven dat dit wel degelijk van groot belang is voor een gezonde werkcultuur en continuïteit in het werkproces. Essentieel is de vraag waar het breekpunt zit wat betreft de inzet van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt: wat kan een bedrijf of ondernemer nog aan en wat niet meer?

Vermenging van doelstellingen. Sociale firma's stellen de mens centraal, waaronder ontwikkeling en doorstroom naar regulier werk. Deze bedrijven hebben eigenlijk drie doelen: een rendabel bedrijf zijn of worden, mensen in dienst nemen met een

afstand tot de arbeidsmarkt, en (re)integratie of doorstroom bieden. De ondernemers van de betreffende bedrijven zijn van mening dat dit een goede ontwikkeling is. Soms is (re)integratiedienstverlening bovendien de redding van het bedrijf. In de praktijk lopen de ondernemers echter tegen twee belemmeringen aan. Op de eerste plaats kunnen alleen (re)integratie-bedrijven rechtstreeks mensen werven bij het UWV en betaald krijgen voor de trajecten of voor de andere diensten gericht op doorstroom en ontwikkeling. Een andere belemmering is dat het altijd de 'goede werknemers' zijn die doorstromen. Bij gesubsidieerde arbeid is dat ook de bedoeling en moet de ondernemer het werkproces hierop instellen. Een regulier bedrijf met als doelstelling de goede werknemers helpen uitstromen, doet echter aan kapitaalvernietiging.

Het WAO-uitzendbureau is een commercieel bedrijf met als diensten het detacheren en opleiden van WAO'ers. Het bedrijf heeft vier filialen. WAO'ers die gemotiveerd zijn om te werken, melden zich zelf bij het bureau. Het uitzendbureau loopt goed en werknemers krijgen een regulier salaris conform de CAO voor uitzendbureaus. In de toekomst wil de directeur uitbreiden naar een landelijk netwerk van WAO-uitzendbureaus. Hiervoor is echter nog wel aanloopfinanciering nodig.

Aanbevelingen Op de politieke agenda. Kansen gaan verloren doordat het voor uitkeringsgerechtigden riskant is om vanuit een (WAO-/AWBZ-)uit-

kering aan het werk te gaan. Bij uitval kunnen ze namelijk hun uitkering kwijtraken en in de bijstand terecht komen. Voor een deel van de uitkeringsgerechtigden betekent dit een financiële achteruitgang en werkt het risico belemmerend op de motivatie om te werken. Het risico van inkomensverlies dat deze doelgroep loopt, zou vermindert moeten worden.

Speciale behandeling van bijzondere bedrijven. Het is wenselijk dat de instanties die belast zijn met de uitvoering van de wet- en regelgeving, zoals het UWV, zorgen voor een vaste accountmanager om ondernemers van sociale firma's en vergelijkbare bedrijven van dienst te zijn. Flexibiliteit, maatwerk en klantvriendelijkheid zijn de begrippen die daarbij voorop moeten staan. Nu zijn managers van sociale firma's en vergelijkbare bedrijven nog erg veel tijd en geld kwijt aan het regelen van subsidies en het krijgen van premies.

Startfinanciering. Voor de startfinanciering van een bijzonder bedrijf is een speciale regeling wenselijk. Startfoundation heeft om deze reden in 2003 al een experimentele kredietregeling ontwikkeld. Het is belangrijk dat deze regeling bekend wordt bij de personen voor wie ze bedoeld is en bij succes gecontinueerd wordt. Meer bekendheid en toegankelijkheid is ook nodig voor het starterskrediet voor WAO'ers die een eigen bedrijf willen beginnen.

Zakelijke benadering. Inzicht geven in rendement. Fondsen kunnen het ondernemerschap en het commercieel denken bij sociale firma's en andere bedrijven met een dubbel doel bevorderen.

ren door duidelijke afspraken te maken over de voorwaarden waaronder subsidie wordt verleend en de bedrijven vervolgens hierop afrekenen. Door het ontwikkelen van instrumenten die zicht geven op de maatschappelijke kosten en baten van bijzondere bedrijven kunnen fondsen de bedrijven helpen en het rendement inzichtelijk maken. Uit ons onderzoek blijkt dat de bedrijven die goed kunnen beargumenteren wat de kosten en baten van hun onderneming zijn, eerder financiële ondersteuning krijgen dan de bedrijven die dit niet kunnen.

Zuiver houden Uit het onderzoek blijkt dat bij veel bedrijven doelen door elkaar lopen. Ondernemers willen werk creëren voor kwetsbare doelgroepen, de arbeidsmarkt verbreden, doorstroom realiseren en aan reïntegratie doen. Door ook reïntegratie te bieden, gaan activiteiten en inkomsten door elkaar lopen. Hierdoor wordt versluierd dat het product niet rendabel is of dat er geen marktconforme tarieven gehanteerd

worden. De bedrijven kunnen wel veel meer gebruikmaken van de mogelijkheden die de WSW biedt (SW-begeleid werken, detachering). Een belangrijke aanbeveling is dat bedrijven (in wording) zich bewust moeten zijn van de valkuilen die een grote afhankelijkheid van subsidies en meerdere doelstellingen met zich meebrengen. Ondernemen vanuit de zorg of met de zekerheid dat het geld er toch wel komt (subsidies, gesubsidieerde arbeid, ondersteuning vanuit GGZ-instelling) kan ertoe leiden dat een commerciële invalshoek ontbreekt.

Een mogelijkheid is dat fondsen en brancheorganisaties de informatie-lacune opvullen die op dit moment bij ondernemers van sociale firma's en vergelijkbare bedrijven bestaat. Aansluiting bij instanties zoals MKB-Nederland, Cedris (de brancheorganisatie voor SW-bedrijven), de Brancheorganisatie Kringloopbedrijven Nederland (BKN) en de Werkgeversfederatie Doorloopbanen kan ertoe

leiden dat meer reguliere bedrijven zich op basis van hun sociale component gaan verenigen. Een andere mogelijkheid is dat fondsen die sociale firma's en vergelijkbare bedrijven ondersteunen, zorgdragen voor een informatieloket. Reguliere instanties zouden hiernaar kunnen doorverwijzen.

Uit het onderzoek komt naar voren dat er behoefte is aan meer kennis over de samenstelling van het personeelsbestand bij sociale firma's en vergelijkbare bedrijven (mix van werknemers met en zonder arbeidshandicap, ondernemen met verschillende doelgroepen). Deze kennis is deels aanwezig bij de cliënten zelf, diverse werkprojecten en SW-bedrijven, maar is nog niet eerder gebundeld en toegankelijk gemaakt. Dit geldt ook voor kennis over de meest geschikte productmarktcombinaties om te ondernemen met doelgroepen. Het bundelen van kennis is niet alleen interessant voor initiatiefnemers van sociale firma's en vergelijkbare bedrijven, maar ook voor SW-bedrijven die te maken krijgen met meer verschillende doelgroepen. Speciaal voor de doelgroep mensen met een psychische handicap is meer kennis nodig over de voorwaarden voor een goede arbeidsinpassing bij het SW-bedrijf en bij andere bijzondere bedrijven zoals sociale firma's. ●

Aukje Smit en Ko Minderhoud werken bij TNO Arbeid in Hoofddorp.

*De publicatie **Bedrijven met een dubbel doel. Evaringen van sociale firma's en vergelijkbare bedrijven is verkrijgbaar bij TNO Arbeid in Hoofddorp en kost***

€ 19 (ex. BTW).